

LA VIDA QUOTIDIANA DE LES INSTITUCIONS CONVENTUALS I MONÀSTIQUES, A TRAVÉS DELS LLIBRES DE COMPTABILITAT (Segles XVI i XVII)

Fra Valentí Serra de Manresa

L'objecte d'aquesta breu comunicació és motivar la presa de consciència, entre els recercadors de casa nostra, de la valuosa importància, per a l'estudi dels aspectes quotidians de la vida de les institucions religioses de Catalunya, dels llibres de comptabilitat que, cada institut religiós o comunitat, hi donà una peculiar nomenclatura: *Llibre del Gasto* (carmelites), *Llibre d'Entrades i Eixides* (caputxins) i, més comú, *Libro del Gasto y Recibo*, etc.¹. Efectivament, a més de consuetes, costumaris i cerimonials², que van regular meticulosament la vida *ad intra*, de cara endins, de les institucions religioses del Principat (principalment, al llarg de la dissetena i divuitena centúries), també comptem amb aquests llibres de comptabilitat, o *del gasto*, que, més enllà d'informar-nos sobre el preu exacte dels aliments i altres objectes, ens abasten, sobretot, precioses informacions a propòsit de tots els detalls viscuts, dia a dia, a redós dels nostres convents i monestirs. Per exemple, gràcies als llibres de comptabilitat conventual i monàstica, tenim notícies certes de les activitats agràries desenvolupades en els conreus dels monestirs (podar vinyes, adquisició d'utilatge agrari, segar les mestes, compra de planters, etc.)³; informacions sobre els seglars que habitualment servien a algun convent, sense ser religiosos ni donats⁴; les obres efectuades als

1. Per exemple, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (= ACA), entre els volums de *Monacales-Universidad* i *Monacales-Hacienda*, hi trobem aquests títols: *Llibre del Gasto del Convent del Carme de Barcelona* (ACA, Mon.-Univ., Vol. 57); *Llibre del Gasto del Col·legi de St. Guillem, de N. P. St. Agustí de Barcelona, començat el 1642* (íbidem, vol. 102); o bé a l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya (= APCC), el vol. B-2-23, darr el següent títol: *Llibre en que se notan las Entradas y Exidas dels PP. Caputxins d'Olot*, etc.

2. Entre els caputxins, se'n deia *Espejo Cerimonial Seráfico* (o bé *Manual Seráfico*) i també *Modus Procedendi*. En canvi, entre els agustins, la consueteta era coneguda amb el nom de *Lumen Domus*.

3. Per exemple, al llibre del procurador del Monestir benedictí de St. Benet de Bages, conservat a l'ACA, Mon. Univ., Vol. 92, hi hem espigolat aquestes dades: Setembre 1645: *per duas aradas amplas novas: vint y quatre reals; per duas magallas: vint y dos reals; per un magall tot nou: catorze reals*; Desembre 1645: *per cinch ferraduras novas que posaren a les mulas en Vich y Manresa... per 73 jornals de podar las vinyas*; Setembre 1647: *per unas tiradas per los boues*; Gener 1669: *jornales de fer colgats y otras cosas*; Octubre 1676: *Granjería: por aceyte de enebro por las ovejas: tres sueldos*. Els agustins de Barcelona anoten aquestes despeses agràries: Juliol 1595: *de coles para plantar en el giuerto, tres sueldos* (ACA, Mon. Univ., Vol 103, fol. 76); Juliol de 1666: *De segar 28 mojudas de blat y ordi, a rabó de 2 lliures mojudada: 61 lliures 22 sous*, (ACA, Mon. Hac., Vol. 664).

4. Vg., a tall d'exemple, a l'APCC, *Llibre de Entradas y Exidas de est convent de PP. Caputxins de Martorell*; hi llegim *per uns calssons del Mosso*, i a ACA, Mon. Hac., Vol. 664, el maig de 1667 els agustins de Barcelona anoten: *la soldada del mosso de la cuina per lo mes de abril, una lliura*. I a qual cosa indica que, no pas totes les feines domèstiques eren fetes pels religiosos llecs.

edificis⁵, els cercles d'amistat i d'influència de cada monestir o convent, a través de les almoines dels benefactors⁶; l'activitat *ad extra*, de cara enfora, és a dir, la irradiació pastoral de les cases religioses⁷ i, sobretot i molt abundantment, dades a propòsit de l'alimentació dels religiosos, aspecte que, necessàriament, hem d'entendre com a destacat element integrador de la vida quotidiana, car incideix en la totalitat de l'experiència humana, tant en allò estrictament material (el nodriment corporal) com també la fortíssima dimensió religiosa orientada a fomentar els valors clàssics de l'ascetisme espiritual, des del dejuni i la penitència⁸. Les informacions aportades per aquests llibres de comptabilitat, a propòsit dels aliments que formaven part de la dieta conventual, hem de dir que, habitualment, és la mateixa dels estaments populars⁹, i només equiparable a la taula dels rics i poderosos, en ocasió de les grans solemnitats que, la majoria dels convents, celebraven també a taula¹⁰.

5. Fixem-nos en aquestes anotacions, per despeses d'obres, realitzades pels freres de St. Agustí: *por tres ventanas de vidrio, dos sueldos* (ACA, Monv. Univ., vol. 103: març 1596); *de setze milers de rajolas, a quatre lliuras dos sous miler, per lo dormidor y llibreria que se ha de fer* (ACA, Mon. Hac., Vol. 664: Juliol 1666). No tot, però, es gastava en obres arquitectòniques, sinó també en obra de terrissa per la cuina: *per ollas, cassolas y tupins per la cuyna* (ACA, Mon. Univ., Vols. 49: Desembre 1644), gastats pels carmelites de la vella observança de Barcelona.

6. Un bon llistat de les famílies benestants d'Arenys de Mar ens és abastat pels Ms conservats a l'APCC, *Llibre per notar las limosnas que ban entrat y exit, de Missas y Sermons y demás de lo convent de PP. Caputxins d'Arenys*: Almoines per a misses a intenció de Josep Baralt, fundador de l'Escola de Pilots d'Arenys, almoines procedents de la Casa Espriu, Casa Jalpi, etc. Semblantment, pel que fa a la comunitat de caputxins de Sta. Madrona, a la Rambla barcelonina, Vg. ACA, Mon. Hac., Vol. 1844: on hi ha anotades almoines procedents del Baró d'Espionellà, del Baró de Cortada, etc.

7. L'acció pastoral dels caputxins de Sta. Madrona, ens és abastada al Ms conservat a ACA, Mon. Hac., vol. 1844: *Entradas y Exidas de Limosnas dels PP. Caputxins [de Sta. Madrona]*, on trobem anotat l'import de les predicacions realitzades a Badalona, Esparriguera, Misses celebrades al Monestir de Valldonzella, etc. i, pel que fa als caputxins de Sarrià, Vg. ACA, Mon. Univ., Vol. 279: *Llibre en que se notan las entradas y sortidas del convent [de Sta. Eulàlia de Sarrià]*, amb entrades econòmiques procedents de les predicacions quaresmals a Molins de Rei, Sermons a St. Just Desvern, Serinó del Roser a Sarrià, etc.

8. Un bon exemple de la vida d'austeritat viscuda als convents de religiosos d'època moderna, el trobem a les Constitucions Caputxines del 1643, quan és comentat el capítol III de la Regla Butllada de St. Francesc amb aquests termes: *Y como la abstincencia, austeridad y aspreza sea sumamente elabada en los Santos; por esto, pues, que á exemplo de Christo Señor Nuestro, y de Nuestro Padre San Francisco, hemos escogido una vida estrecha, se exhorta á los frayles, que ayunen las Santas Quaresmas que acostumbra nuestro Padre (aunque el penitente frayle siempre ayuna), y no se hayan excessivas ó superfluas colaciones. El miércoles no se coma carne; y por poner término á la insaciabilidad del vientre, á la mesa no se dé más que una suerte de escudilla; pero en tiempo de ayuno se podrá añadir una ensalada cocida ó cruda. Y piensen que, poco basta para satisfacer la necesidad, y que todo es poco para contentar la sensualidad.* (Constituciones de los Frayles Menores Capuchinos de San Francisco, Madrid 1644, Cap. III, p. 21).

9. Un exemple de les menges dels estaments populars, el trobem a les anotacions econòmiques dels monjos de St. Benet de Bages, a ACA, Mon. Univ., Vol. 92: Setembre de 1645: *per 12 forchs de cebas y per 22 còvens de naps*; Gener 1646: *per vuit cortans de fasols y per tres cortans de pèsols*; Desembre 1647: *Per dos ginstellas de escarola*; Novembre 1647: *per dos cortans de castañas, dos barrals de tonyina i cent taronjas*. Els religiosos mínims, al *Llibre del Gasto*, conservat a ACA, Mon. Hac., Vol. 3041, anoten sardines, encians, monjetas, un cortà de faves per escudella, sardinetes, bacallà; i els menors caputxins es mostren encara més austers: *per xerigot, per mitja boia de tonyina; per 6 cortans de castañas y ports; per fetge, sanch y frexuras*, a ACA, Mon. Univ., Vol. 278: *Llibre de las Caritats per los Pares Caputxins de Sarrià*.

10. En ocasió de les solemnitats, les menges milloraven i, llavors, les taules conventuals s'assemblaven a les dels rics. Vg., per exemple, ACA, Mon. Hac., vol. 2009, on davant la proximitat de les festes del Nadal, els carmelites de Barcelona anoten les despeses: *per un barraló de garnatxa, deuou sous; sucre y canyella per lo vi; neules y torrons; botifarres y llongonissas* (Desembre de 1632) i, semblantment, els agustins de Barcelona, el desembre de 1595, anotaven les despeses: *de dos cabritos para las fiestas, onze reales y seis dineros* i, l'octubre de 1597: *De confitura y fideos para el día de la visita* (ACA, Mon. Univ., Vol. 103) i, aquests mateixos religiosos, per Nadal de 1642 registren les despeses: *de torrons tres días, cada dia dotze sous. De farró y apavellar fora casa quatre galls de las Indias, una lliura sis sous* (ACA, Mon. Hac., Vol. 655). Les festes de St. Agustí, sembla que se celebraven, a taula, més intensament que les nadalenesques: *Gasto per lo dia de Ntre. P. St. Agustí: Nou parells de pollastres per lo dia de Ntre. P. St. Agustí a cinch sous y mitg lo pavell, dos lliuras, nou sous. Per sis lliuras y mitja de carn per dit dia, una lliura deu sous. Fideus per escudella, sucra y ametlla: nou sous. Panças, anous y demás adops per los pollastres, per dues dotzenes de pomas y dos dotzenes de présecs per lo dit dia; sis sous, 4 diners. Per tres malons, deu sous sis diners. Per dotze lliures de neu, 4 sous.* (ACA, Mon. Univ., Vol 102: *Llibre del gasto del Col·legi de St. Guillem*, Agost de 1644). Els jesuïtes, per carnaval de 1605 van gastar: *dos arrovas de miel, unas confituras que se tomaron para los cantores en carnestolendas* (ACA, Mon. Hac., Vol. 3333: maig de 1605), etc.

En aquest sentit, el tipus de font documental que ací ens ocupa, reflecteix molt bé com era la vida ordinària, (i extraordinària)¹¹, de les institucions religioses en època moderna; encara més, aquests llibres de comptabilitat, a voltes, ens han deixat, també, constància escrita dels grans esdeveniments que han trasbalsat la vida social, com són, per exemple, les pestes¹², i els estralls i crisis de subsistència ocasionats a les comunitats religioses, durant els llargs setges de les guerres del segle XVII i primeres dècades del XVIII, que masegaren Europa¹³, amb les constants dificultats per a proveir-se de blat¹⁴.

Vet ací, doncs, com els llibres de comptabilitat conventual ofereixen als historiadors un seguit de notícies, molt puntuals i detallades, que ens permeten de refer jornades senceres de la nostra història, i arribar a aspectes inèdits de la vida quotidiana, escrupolosament registrats en els llibres *del gasto* de les institucions religioses de la Catalunya Moderna. La riquesa d'informació continguda en aquest tipus de font documental, que depassa moltíssim l'interès purament econòmic, ha motivat la present comunicació en aquest III Congrés d'Història Moderna de Catalunya, dedicat a la vida de les institucions. Un tast petitíssim d'aquestes informacions inèdites es troba a les notes que acompanyen el text d'aquesta comunicació.

11. Els monjos de St. Benet de Bages, on hi havia enterrat el cos de St. Valentí, feien festa el 14 de febrer i, l'any 1648, anoten com a despesa extraordinària: *Extraord.: als Músichs de St. Valentí* (ACA, Mon. Univ., Vol 92, feb. 1648). La festa de Corpus originava una gran despesa al convent de carmelites de Barcelona que, en ocasió de la processó de l'octava, esmenta les següents sortides, en lliures barcelonines: *Professó del cap de l'octava de Corpus: Per los Ministrils, 4 lliures; per las trompetas, 2 lliures; per las timbalas, 2 lliuras; per los ciegos, 2 lliuras; per los gegants, 1 lliura, 16 sous; per la mulassa, 11 lliures; per los caballs y diables, 4 lliuras; per las cireras y la neu del refresch de la professó...* (ACA, Mon. Univ., vol. 57: *Llibre del Gasto del Corvent del Carne de Barcelona*).

12. Vet ací algunes dades sobre les pestes barcelonines de la dissetena centúria, espigolades dels llibres de comptabilitat: Maig de 1651: *per treure los diners dels confessors del morbo, quatre sous* (ACA, Mon. Univ., 50, fol. 77); el mateix mes els agustins anoten: *per los clots per las sepulturas del P. Francesch Pujol y fr. Robert Mascaró, que moriren empestats* (ACA, Mon. Hac., Vol. 669, fol. 204); els monjos de St. Benet de Bages, el juliol de 1651, prengueren la següent mesura per a evitar el contagi: *Almoyna: per evitar lo contagi se es feta la caritat dels pobres de Navarcles y Sant Fructuós en los mateixos llocs, donant cinch reals per cada dia als batlles; y desde denou de maig fins vuy trenta de juliol inclusive, monta 23 lliuras, 10 diners*; també el mes de juliol de 1651, la comptabilitat dels agustins de Barcelona registra la soldada de un mosso que servia als empestats: *Al home que servia els empestats, que es deia Joan, per un mes, a raó de deu reals cada dia: són trenta lliuras* (ACA, Mon. Univ., Vol. 50, fol. 209 v°), i els carmelites barcelonins, l'agost de 1652, anoten: *per fer netejar tres matalassos, ab los quals se era emmalaltit fr. Albert, y tres flasadas per los dies matalassos...* (ACA, Mon. Hac., vol. 2009).

13. Els frares agustins de Barcelona, el mes d'agost de 1651, fan la següent anotació al llibre de comptabilitat conventual: *pagats los bovers, per fer retirar los bous al desert, per temor dels soldats: tretze lliures, y desset sous* (ACA, Mon. Univ., Vol. 50, fol. 211) i, l'octubre de 1652, els carmelites escriuen que durant els mesos de maig a octubre no s'han fet despeses a l'estudiantat carmelític, car estava ocupat per les tropes: *maig, juny, juliol, Agost y setembre, nihil per quant los suysos han estat al Col·legi [del St. Angel] allotjats per don Joseph Margarit* (ACA, Mon. Hac., Vol. 2009, octubre de 1652). Els mateixos frares carmelites ens donen aquesta interessant notícia sobre el setge de Barcelona durant la guerra de Successió: *Comença lo juny de 1714: Nota que aquest mes de Juny, estant aquesta ciutat tant apretada del siti y del continuo toment de las bombas, que algunas tocaren dins el col·legi; fou forçós ausentar-se dins una tenda en la montaña de Montjuich, y com lo forner ni tingués blat del Col·legi, no volgué donar pa avant lo blat a dotze lliures la quartera, y així fou forçós comprar cada dia lo pa, com y menos que una vuitena, se pagava un real, ab que per pa de tres religiosos y un moço se gastá, uns dies ab altres, uns nou sous, que ab trenta dias suma tretze lliures deu sous; i el mes de juliol de 1714: Primo, nota que prosseguint lo sitio en la ciutat, y anant augmentat lo preu de las cosas, y haver de comprar pa tots los dias, se ha gastat per lo pa de tot lo mes de juliol, quinze lliures, setze sous* (ACA, Mon. Hac., Vol. 2003: Fol. 271-272).

14. Els carmelites de la vella observança ens detallen l'adquisició del blat: *Compra del blat que han portat del Roselló: havem comprat tres-centas quarteras de blat de Roselló a diferents partits, y los ports de terra a mar, a raó de deu reals cortera; per la seguretat del blat y demés gastos, com és defensar, mesurar y ensacar, tot junt, 1.222 lliures, que ve a quatre lliures un sou y alguns diners per cortera* (ACA, Mon. Univ., vol. 49, set. 1647), i l'any 1650 l'adquisició del blat ens és detallada així: *per lo portar dit blat de mar al convent per les carretas del espital [hospital], homes per escombrar, aneplegar lo blat; més lo gasto del refrescar entre dia per los que assistian al moll, tant religiosos com mariners y treballadors de gràcia: son deu reals. Per adobar lo graner los forats de las ratas, per guix i mans, dos sous* (ACA, Mon. Univ., vol. 49, agost 1650), etc.etc.